

Effect of elicitor on some biochemical traits of *Withania coagulans* (Stocks) Dun. in cell suspension culture conditions

Marie Dorrazehi¹, Maryam Allahdou^{2*}, Barat Ali Fakheri¹ and Leila Mehravaran¹

1- MSc. Graduated, Department of Plant breeding and Biotechnology, Faculty of Agriculture, University of Zabol, Zabol, Iran

2*- Corresponding author, Department of Plant breeding and Biotechnology, Faculty of Agriculture, University of Zabol, Zabol, Iran

E-mail: Maryam.allahdou@uoz.ac.ir

Received: September 2023

Revised: December 2023

Accepted: February 2024

Abstract

Background and objectives: Medicinal plants produce bioactive compounds with high antioxidant value. Due to the importance of *Withania coagulans* in the pharmaceutical industry and also due to the cutting of this shrub species and its use in the pharmaceutical industry using traditional methods, the risk of extinction of this valuable species will increase, so we should look for the method - to be alternatives to increase the production of secondary metabolites of this plant. Using elicitors as a technique in vitro increases plant production of effective compounds (secondary metabolites). It has been reported that fungal stimulants are also used to induce the production or increase of secondary metabolites in medicinal plants. Therefore, in this study, the effect of cellulase elicitor on the growth index and biochemical and physiological traits of *Withania coagulans* (Stocks) Dunal) was investigated in cell suspension culture.

Methodology: Seeds of *Withania coagulans* were collected from the Mehrestan region of Saravan city, and after disinfection, they were cultivated in ½ MS medium to produce explant. Production explants were cultured in an MS culture medium containing auxin and cytokinin hormones (2mg/l 2, 4, D, and 0.5 mg/l Kinetin) to produce callus. Three sub-cultures of production called into MS culture medium containing transfer previous regulating hormones were done. Investigated treatments include six elicitor treatments: 1: Control 2: Elicitor with a concentration of 200 µg/ml and 24 hours of exposure to the Elicitor, 3: Elicitor with a concentration of 200 µg/ml and 48 hours of exposure to the Elicitor, 4: Elicitor with a concentration of 200 µg/ml and 72 hours of exposure Elicitor, 5: Elicitor with a concentration of 7.5 µg/ml and 14 days of exposure to the Elicitor and 6: Elicitor with a concentration of 10 µg/ml and 14 days of exposure to the cellulase elicitor in a completely randomized design with three replications in the central laboratory of the university of Zabol was applied. Investigated traits were: callus growth index, antioxidant activity, proline content, soluble carbohydrates, malondialdehyde, total alkaloid, and activity of antioxidant enzymes (catalase, ascorbate peroxidase, guaiacol peroxidase, superoxide dismutase, and polyphenol oxidase).

Results: The effect of different cellulase treatments on all traits was significant except polyphenol oxidase enzyme activity. In general, different elicitor treatments improved all the measured traits except the content of total carbohydrates. However, the increase in the trait depended on the concentration and period of exposure to the Elicitor. So, in most of the measured traits, the elicitor treatment with a concentration of 10 micrograms/ml and a period of 14 days caused an increase in all treatments. All cellulase elicitor treatments increased the

antioxidant activity of *Withania coagulans* cells in cell suspension culture. The highest antioxidant activity was observed in the sixth and fifth treatments and the lowest in the second and first treatments (control). The addition of Elicitor in the early stage of cell growth in cell suspension culture (eighth day) despite the lower concentrations of Elicitor (7.5 and 10 µg/ml) leads to a further increase in callus growth, antioxidant activity, Proline, and total alkaloid increased then the addition of Elicitor in exponential phase, despite the high concentration of Elicitor (200 µg/ml). A higher concentration of elicitors causes a hypersensitive response, which leads to cell death; hence, an optimal Elicitor level is required to induce growth.

Conclusion: Cellulase elicitor improved the growth index and antioxidant potential of *Withania coagulans* through physiological and biochemical traits. According to the obtained results, the use of cellulase elicitor can be considered an important strategy to increase the growth, effective compounds, and antioxidant properties of *Withania coagulans* for commercial production.

Keywords: Antioxidant, cellulase elicitor, growth index, secondary metabolites.

اثر الیستور سلولاز بر روی برخی صفات بیوشیمیایی گیاه پنیر باد (*Withania coagulans* (Stocks) Dun.) در شرایط کشت سوسپانسیون سلولی

ماریه درازهی^۱، مریم الهدو^{۲*}، براتعلی فاخری^۳ و لیلا مهرآوران^۴

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه اصلاح نباتات و بیوتکنولوژی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

۲- نویسنده مسئول، استادیار، گروه اصلاح نباتات و بیوتکنولوژی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

پست الکترونیک: Maryam.allahdou@uoz.ac.ir

۳- استاد، گروه اصلاح نباتات و بیوتکنولوژی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

۴- استادیار، گروه اصلاح نباتات و بیوتکنولوژی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

تاریخ پذیرش: بهمن ۱۴۰۲

تاریخ اصلاح نهایی: دی ۱۴۰۲

تاریخ دریافت: شهریور ۱۴۰۲

چکیده

سابقه و هدف: گیاهان دارویی ترکیبات زیست فعالی تولید می‌کنند که ارزش آنتی‌اکسیدانی بالایی دارند. با توجه به اهمیت گیاه پنیر باد در صنایع داروسازی، خطر انقراض این گونه ارزشمند افزایش یافته است. از این رو باید به دنبال روش‌های جایگزین برای افزایش تولید متابولیت‌های ثانویه این گیاه بود. استفاده از محرک‌ها به عنوان یک تکنیک در کشت بافت، تولید متابولیت‌های ثانویه گیاهان را افزایش می‌دهد. گزارش شده است که محرک‌های قارچی نیز در القای تولید یا افزایش این متابولیت‌ها در گیاهان دارویی کاربرد دارند. از این رو در این مطالعه تأثیر محرک سلولاز بر روی شاخص رشد و صفات بیوشیمیایی و فیزیولوژیکی گیاه پنیر باد (*Withania coagulans* (Stocks) Dun.) در کشت سوسپانسیون سلولی بررسی شد.

مواد و روش‌ها: بذرها، گیاه پنیر باد از منطقه مهرستان شهرستان سراوان جمع‌آوری و بعد از ضد عفونی در محیط کشت MS 1/2 به منظور تولید ریز نمونه کشت گردید. ریز نمونه‌های تولیدی در محیط کشت MS محتوای هورمون‌های اکسین و سیتوکینین (۲ میلی‌گرم در لیتر 2,4-D و نیم میلی‌گرم در لیتر کینتین) به منظور تولید کالوس کشت شده و بعد از سه واکشت متوالی کالوس‌های تولیدی به محیط کشت MS مایع محتوای هورمون‌های تنظیم‌کننده انتقال و تیمارهای مورد بررسی که ۶ تیمار محرک شامل: ۱: کنترل، ۲: محرک با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر در ۲۴ ساعت قرارگیری در معرض تحریک‌کننده، ۳: محرک با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و ۴۸ ساعت قرارگیری در معرض تحریک‌کننده، ۴: محرک با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و ۷۲ ساعت قرارگیری در معرض تحریک‌کننده، ۵: محرک با غلظت ۷/۵ میکروگرم بر میلی‌لیتر و ۱۴ روز قرارگیری در معرض تحریک‌کننده و ۶: محرک با غلظت ۱۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و ۱۴ روز قرارگیری در معرض محرک قارچی سلولاز بوده و به صورت طرح کاملاً تصادفی با سه تکرار در آزمایشگاه مرکزی دانشگاه زابل اعمال گردید. صفات مورد بررسی شامل: شاخص رشد کالوس، فعالیت آنتی‌اکسیدانی، محتوای پرولین، کربوهیدرات‌های محلول، مالون دی آلدئید، آلکالوئید کل و فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدان (کاتالاز، آسکوربات پراکسیداز، گایاکول پراکسیداز، سوپر اکسید دیسموتاز و پلی فنل اکسیداز) بود.

نتایج: اثر تیمارهای مختلف سلولاز بر روی کلیه صفات به غیر از فعالیت آنزیم پلی فنل اکسیداز معنی‌دار بود. به‌طور کلی تیمارهای مختلف محرک منجر به بهبود کلیه صفات اندازه‌گیری شده به غیر از محتوای کربوهیدرات‌های کل شد. اما میزان افزایش صفات بستگی به غلظت و دوره زمانی قرارگیری در معرض محرک داشت. به‌طوری‌که در بیشتر صفات اندازه‌گیری شده، تیمار تحریک‌کننده با غلظت ۱۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و دوره ۱۴ روزه در معرض محرک بودن سبب افزایش بیشتر شد. همه تیمارهای محرک سلولاز منجر به افزایش فعالیت آنتی‌اکسیدانی سلول‌های پنیر باد در کشت سوسپانسیون سلولی شد. بیشترین فعالیت آنتی‌اکسیدانی در تیمارهای ششم و پنجم و کمترین آن در تیمارهای دوم و اول (کنترل) مشاهده شد. افزودن محرک در مرحله اول رشد سلول‌ها در

کشت سوسپانسیون سلولی (روز هشتم) با وجود غلظت‌های پایین‌تر محرک (۷/۵ و ۱۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر) منجر به افزایش بیشتر رشد کالوس، فعالیت آنتی‌اکسیدانی، میزان پرولین و آلکالوئید کل نسبت به اضافه کردن محرک در مرحله فاز نمایی رشد، با وجود غلظت بالای محرک (۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر) شد. غلظت بالاتر تحریک‌کننده‌ها باعث ایجاد پاسخ حساسیت بیش از حد شده که منجر به مرگ سلولی می‌گردد و از این رو سطح بهینه‌ای از محرک برای القای رشد مورد نیاز است.

نتیجه‌گیری: محرک سلولاز از طریق بهبود صفات فیزیولوژیکی و بیوشیمیایی منجر به افزایش شاخص رشد و ظرفیت آنتی‌اکسیدانی گیاه پنیر باد شد. با توجه به نتایج به‌دست آمده، استفاده از محرک سلولاز می‌تواند به عنوان یک راهبرد مهم برای افزایش رشد، ترکیبات مؤثره و خاصیت آنتی‌اکسیدانی گیاه پنیر باد در راستای تولید تجاری آن در نظر گرفته شود.

واژه‌های کلیدی: آنتی‌اکسیدان، سلولاز، شاخص رشد، متابولیت‌های ثانویه.

مقدمه

گیاهان دارویی قادرند انواع ترکیب‌های آلی با وزن مولکولی پایین به نام متابولیت‌های ثانویه سنتز کنند که هم برای خود گیاه (از لحاظ فعل و انفعالات گیاهی و محیطی) و هم برای انسان‌ها (از نظر فعالیت‌های بیولوژیکی که می‌توانند ارزش درمانی داشته باشند) اهمیت فوق‌العاده‌ای دارند. این ترکیب‌ها به دلیل فعالیت‌های بیولوژیکی وسیع، قرن‌ها در طب سنتی مورد استفاده قرار گرفته‌اند و امروزه در ترکیب‌های ارزشمندی مانند داروها، لوازم آرایشی و مواد شیمیایی استفاده می‌شوند (Bourgau et al., 2001).

گیاه پنیر باد با نام علمی *Withania coagulans* (Stocks) Dun. متعلق به تیره سولاناسه یا سیب‌زمینی بوده و به صورت گیاهی بوته‌ای یا تقریباً درختچه‌ای به ارتفاع ۱۲۰-۳۰ سانتی‌متر با برگ‌های سبز کدر و با جام گلی به رنگ زرد دیده می‌شود. این گونه به صورت دو پایه و دگرگشن بوده و در آن گل‌های ماده با پرچم‌های رشد نکرده ظاهر می‌گردد (Jain et al., 2012). به این گیاه مایه پنیر، مایه پنیر هندی، کاکنج هندی و *Cheese-maker* نیز گفته می‌شود (Ghorbani Ghoochani, 2014). گونه *W. coagulans* در پاکستان، افغانستان، شمال غربی هند و مناطق محدودی از ایران پراکنش دارد (Valizadeh & Valizadeh, 2011). جمعیت‌های طبیعی پنیر باد به وسیله بذر پراکنده و تکثیر می‌شوند و به دلیل دوره رشد طولانی آنها، برای برداشت بخش‌های دارویی و استخراج مواد مؤثره یک دوره زمانی طولانی نیاز است. همچنین میزان

ویتانولیدها (withanoloids) در گیاهان طبیعی به مقدار بسیار کم وجود داشته و به دلیل دگرگرده‌افشان بودن این گیاه و تغییر شرایط محیطی امکان تغییر در نوع ترکیب شیمیایی آنها در مناطق مختلف و از یک گیاه به گیاه دیگر وجود دارد (Mirjalili et al., 2009). از این رو روش‌های جایگزین و بهینه شده برای تولید کارآمد این گونه ویتانولیدها که از نظر دارویی بسیار امیدوارکننده هستند، مهم است. در عصر کنونی فناوری و رویکردهای بیوتکنولوژی، به طور خاص در کشت بافت گیاهی، نقش حیاتی در تولید ترکیب‌های دارویی مطلوب از گیاهان به جای روش‌های سنتی دارد (Rao & Ravishankar, 2002). محصول‌های ثانویه تولید شده با کشت سلول گیاهی را می‌توان به طور مداوم در طول سال تولید کرد، در نتیجه هیچ‌گونه محدودیت فصلی وجود نداشته و تولید قابل اطمینان، قابل پیش‌بینی و مستقل از محیط است (Verma et al., 2017).

مطالعات متعددی در زمینه بهبود تجمع متابولیت‌های ثانویه در کشت سلولی گیاهان در نتیجه کاربرد الیسیاتورهای مختلف انجام شده است. استفاده از الیسیاتورهای آلومینیوم کلراید و کیتوزان در گیاه پنیر باد (Sivanandhan et al., 2012)، کاربرد الیسیاتورهای قارچی در گیاه *W. somnifera* (Ahlawat et al., 2017)، تیمار با الیسیاتور جاسمونیک اسید در گیاه خربزه (Nafie et al., 2011) و استفاده از الیسیاتورهای سالیسیلیک اسید، کلرید سدیم و نیترات نقره در گیاه مریم‌گلی قرمز (Yu et al., 2019)، افزایش تولید متابولیت‌های ثانویه را در نتیجه استفاده از این محرک‌ها

در همه گونه‌های گیاهی یافت می‌شوند و از طریق برهم‌کنش‌های میکروب و میزبان در توسعه گیاه میزبان مهم تشخیص داده می‌شوند (Kaul et al., 2014). آنها همچنین به دلیل نقش احتمالی در سنتز مواد فعال یا تبدیل متابولیت‌های ثانویه به‌عنوان محرک استفاده می‌شوند (Boller et al., 1995). در بین محرک‌های زیستی، تحریک‌کننده‌های قارچی منجر به افزایش قابل توجهی در تولید تعدادی از مواد شیمیایی در کشت بافت گیاهی شده است (Marero et al., 1997؛ Namdeo et al., 2002). تأثیر سلولاز بر روی میزان گلیسیریزین در کشت ریشه مؤین گیاه شیرین بیان بررسی و نشان داده شد که در غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر میزان گلیسیریزین ۲/۵، ۴/۷ و ۸/۶ برابر به‌ترتیب در روزهای سوم، پنجم و هفتم در معرض قرارگیری سلولاز افزایش یافته بود (Srivastava et al., 2019). از این رو در این تحقیق تأثیر غلظت‌های مختلف سلولاز گرفته شده از قارچ *Aspergillus niger* بر روی برخی صفات بیوشیمیایی در زمان‌های مختلف در شرایط کشت سوسپانسیون سلولی بررسی شد. هدف از این تحقیق، یافتن غلظت‌های مؤثر محرک قارچی سلولاز در تولید بیوماس، بررسی سازوکارهای دفاعی با تغییر در فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانی و نیز تغییر در صفات بیوشیمیایی در نتیجه در معرض قرار گرفتن کشت‌های سوسپانسیون سلولی گیاه پنیر باد در زمان‌های مختلف این محرک می‌باشد. زیرا تغییر در هر یک از این صفات، در نتیجه تغییر در متابولیت‌های ثانویه این گیاه در شرایط تنش است.

مواد و روش‌ها

تهیه ریزنمونه

بذرهای گیاه از منطقه مهرستان شهرستان سراوان جمع‌آوری شد. بذرها ابتدا در آب استریل محتوی یک قطره مایع ظرفشویی شستشو داده شده و بعد به مدت دو دقیقه در اسید سولفوریک ۱۰٪ قرار گرفتند. بعد از آن بذرها در زیر لامینار در وایتکس ۱۰٪ به مدت ۱۰ دقیقه قرار گرفته و سه مرتبه به مدت یک دقیقه با آب مقطر استریل شست‌وشو داده شدند.

نشان داده‌اند. همچنین مطالعه تأثیر الیستورهای متیل جاسمونات و سالیسیلیک اسید بر روی متابولیت‌های ثانویه در کشت ریشه‌های موین گیاه پنیر باد (*Withania somnifera*) نشان داد که هر دو الیستور منجر به افزایش ویتانولید A (Withanoloid A)، ویتانون (Withanon) و ویتافرین A (withaferin A) در همه زمان‌ها شد (Sivanandha et al., 2012). بنابراین از این مولکول‌ها می‌توان برای تولید بیشتر این ترکیب‌ها برای کاربرد تجاری استفاده کرد. گزارش شده است که فعالیت القاء شده آنزیم‌های سوپر اکسید دیسموتاز (Super Oxid Dismutase) و گایاکول پراکسیداز (guaiacol peroxidase) نشان‌دهنده این است که آنزیم‌های آنتی‌اکسیدان نقش مهمی در حفظ سلول‌ها از تحریک متیل جاسمونات در کشت ریشه‌های گیاه *Panax ginseng* و *P. quinquefolium* دارد (Ali et al., 2005). کاربرد محرک جاسمونیک اسید در کشت سوسپانسیون سلولی گیاه خریزه (*Cucumis melo* L.) فعالیت آنزیم‌های اکسیداتیو (آنزیم‌های کاتالاز و پراکسیداز) و مقادیر آسکوربیک اسید و متابولیت‌های کومارین و پی-کوماریک را افزایش داده بود (Nafie et al., 2011).

با توجه به اهمیت گیاه پنیر باد در صنایع داروسازی و خطر انقراض این گونه ارزشمند به دلیل برداشت بی‌رویه و استفاده از آن در صنایع داروسازی باید دنبال روش‌های جایگزین برای افزایش متابولیت‌های ثانویه این گیاه بود. یکی از این روش‌ها، استفاده از فناوری کشت بافت می‌باشد. استفاده از محرک‌های زیستی و غیر زیستی در شرایط کشت سوسپانسیون سلولی منجر به تحریک تولید متابولیت‌های ثانویه می‌شود. استفاده از قارچ‌ها برای بهبود تولید آلکالوئیدها در بسیاری از گیاهان از اوایل دهه ۱۹۹۰ گزارش شده است (Christen et al., 1991؛ Strobel et al., 1992). قارچ‌های اندوفیتیک میکرو قارچ‌هایی هستند که به‌طور متقابل حداقل در بخشی از چرخه زندگی خود با گیاهان ارتباط داشته و هیچ‌گونه آسیب قابل توجهی به آنها وارد نمی‌کنند (Abdel-Azeem et al., 2019). آنها تقریباً

مرحله اول در روز هشتم زمانی که سلول‌ها شروع به رشد کردند، در غلظت‌های ۷/۵ و ۱۰ میکروگرم در میلی‌لیتر در سه تکرار اضافه شده و به تیمار کنترل نیز آب مقطر استریل اضافه گردید. ارلن‌ها بر روی شیکر با سرعت ۱۵۰ دور در دقیقه، دمای ۲۵ درجه سانتی‌گراد و تاریکی تا روز بیست و یکم قرار گرفتند و در روز بیست و دوم سلول‌ها به‌طور جداگانه برای هر ارلن از یک صافی عبور داده شده و نمونه‌های برداشت شده تا زمان اندازه‌گیری صفات مورد نظر در دمای ۸۰- درجه سانتی‌گراد نگهداری شدند. مرحله دوم به منظور بررسی تأثیر آنزیم سلولاز در غلظت بالا و دوره زمانی کوتاه، در مرحله فاز نمایی رشد یعنی زمانی که رشد سلول‌ها متوقف و افزایشی در رشد مشاهده نمی‌شد (روز نوزدهم) سلولاز با غلظت ۲۰۰ میکروگرم در میلی‌لیتر به ارلن‌ها اضافه شده و ارلن‌ها دوباره بر روی شیکر با همان شرایط قرار گرفته و در فاصله زمانی ۲۴، ۴۸ و ۷۲ ساعت برداشت سلول‌ها انجام شد.

صفات مورد بررسی

شاخص رشد کالوس

با استفاده از فرمول زیر شاخص رشد کالوس محاسبه گردید (Zahedzadeh *et al.*, 2013).

$$G_i = \left(\frac{W_2 - W_1}{W_1} \right) \times 100$$

Gi: شاخص رشد کالوس، W1: وزن اولیه کالوس،

W2: وزن ثانویه کالوس

فعالیت آنتی‌اکسیدانی به روش DPPH (2, 2-diphenyl-1-picrylhydrazyl)

برای اندازه‌گیری فعالیت آنتی‌اکسیدانی به روش DPPH، ۰/۱ میلی‌لیتر از عصاره متانولی نمونه‌ها به ۵ میلی‌لیتر محلول متانولی DPPH ۰/۱ میلی‌مولار اضافه گردید. مخلوط به‌شدت تکان داده شده و به‌مدت ۳۰ دقیقه در تاریکی و دمای اتاق نگهداری شد. یک نمونه حاوی ۰/۱

بذرهای ضدعفونی شده در محیط کشت یک دوم موراشیگ و اسکوگ (MS 1/2) (Murashige & Skoog, 1962) به منظور تولید گیاهچه کشت گردیدند. کشت بذرها در زیر لامینار و در شرایط کاملاً استریل انجام شد. کلیه ظروف و وسایل قبل از استفاده در اتوکلاو استریل شدند. بذرهای کشت شده در دمای ۲۵ درجه سانتی‌گراد و تغییرات نوری ۱۴ ساعت روشنایی و ۱۰ ساعت تاریکی نگهداری شدند.

تهیه کالوس

بعد از سه هفته از گیاهچه‌های تولید شده برای تهیه ریزنمونه برگ و ساقه به منظور القای کالوس استفاده شد. بدین صورت که ریزنمونه‌ها به پتری‌دیش‌های اتوکلاو شده محتوی محیط کشت MS حاوی ۲ میلی‌گرم در لیتر 2,4-D و ۰/۵ میلی‌گرم در لیتر کینتین (Sivanandhan *et al.*, 2013a) منتقل شده و در دمای ۲۵ درجه سانتی‌گراد و تاریکی برای تولید کالوس نگهداری شدند. چهار هفته پس از کشت ریزنمونه‌ها، کالوس‌های تولید شده به محیط کشت جدید حاوی هورمون‌های قبلی منتقل شدند. سه واکشت متوالی در این محیط کشت با همان هورمون‌ها برای تولید کالوس بیشتر انجام شد.

سوسپانسیون سلولی و تیمار با الیسیتور

بعد از سه واکشت متوالی، کالوس‌های تولید شده به منظور کشت سوسپانسیون سلولی به محیط کشت MS مایع محتوی هورمون‌های قبلی و ساکارز ۳٪ منتقل شدند. مقادیر ۱/۵ تا ۳ گرم کالوس ابتدا داخل بشرهای کوچک محتوی محیط کشت مایع به‌خوبی خرد شده و بعد به ارلن‌های ۲۰۰CC محتوی ۵۰CC محیط کشت مایع منتقل گردیدند. کشت‌های سوسپانسیون در انکوباتور شیکردار با سرعت ۱۵۰ دور در دقیقه در دمای ۲۵ درجه سانتی‌گراد و تاریکی قرار گرفتند. برای تهیه استوک آنزیم سلولاز، ۲۰ میلی‌گرم از آنزیم را وزن و در ۲۰CC بافر سدیم سیترات حل کرده و با فیلتر ۰/۴۵ میکرون در زیر لامینار استریل شد. سپس محرک در دو مرحله به کشت‌های سوسپانسیون سلولی اضافه شد.

استخراجی براساس میکروگرم گلوکز در گرم وزن تر از جدول استاندارد استخراج شد (Shelgl, 1986).

محتوای پرولین

مقدار ۱/۲۵ گرم از نین هیدرین، داخل ارلن ریخته شده و بعد به آن ۳۰ میلی لیتر اسید استیک و ۲۰ میلی لیتر اسید فسفریک ۶ مولار اضافه گردید. سپس، در هاون چینی مقدار ۰/۱ گرم کالوس با ۱۰ میلی لیتر اسید سولفوسالیسیلیک ۳٪ به خوبی ساییده شده و از کاغذ صافی عبور داده شد. ۲ میلی لیتر از عصاره صاف شده به لوله درب دار منتقل گردیده و به آن ۲ میلی لیتر معرف نین هیدرین و ۲ میلی لیتر اسید استیک، افزوده شد. سپس در حمام آب گرم در دمای ۱۰۰ درجه سانتی گراد به مدت ۱ ساعت قرار گرفتند. بعد از این مدت، در زیر هود به هر نمونه ۴ میلی لیتر تولوئن اضافه گردیده و تکان داده شد تا به طور کامل مخلوط گردند. در نهایت بخش رویی که به رنگ قرمز شده بود، جدا شد. استانداردهایی از پرولین نیز از غلظت صفر تا ۰/۱ میکرومول بر میلی لیتر آماده گردید و مقدار جذب محلول های استاندارد و نمونه ها در طول موج ۵۲۰ نانومتر با استفاده از دستگاه اسپکتروفتومتر خوانده شد (Bates et al., 1973).

پراکسیداسیون لیپیدهای غشاء

ابتدا ۰/۲ گرم کالوس با ۲ میلی لیتر تری کلرو استیک اسید ۰/۱٪ (TCA) سائیده شد. عصاره تهیه شده، در دمای ۴ درجه سانتی گراد با سرعت ۱۰۰۰۰ دور در دقیقه به مدت ۵ دقیقه سانتریفوژ گردید. سپس ۱ میلی لیتر TCA ۲۰٪ شامل ۰/۵٪ تیوباریتوریک اسید (TBA) به ۵۰۰ میکرولیتر از محلول رویی بدست آمده از سانتریفوژ، اضافه شد. محلول حاصل در دمای ۹۵ درجه سانتی گراد در حمام آب گرم به مدت ۳۰ دقیقه گرما داده شد و پس از آن بلافاصله در یخ قرار گرفته و در دمای ۴ درجه سانتی گراد با سرعت ۱۰۰۰۰ دور در دقیقه به مدت ۱۵ دقیقه سانتریفوژ گردید. جذب این محلول با دستگاه اسپکتروفتومتر در طول موج ۵۳۲ نانومتر خوانده شد. برای

میلی لیتر متانول ۸۰٪ و ۵ میلی لیتر محلول متانولی DPPH به عنوان نمونه کنترل تهیه گردید. جذب نمونه ها و نمونه کنترل با استفاده از اسپکتروفتومتر در طول موج ۵۱۷ نانومتر قرائت شد. متانول ۸۰٪ به عنوان بلانک (شاهد) استفاده گردید. درصد بازدارندگی (inhibition%) نمونه ها با استفاده از فرمول زیر محاسبه شد (Ang et al., 2015).

$$\text{inhibition\%} = \frac{Ac-As}{Ac} \times 100$$

As و Ac: به ترتیب عدد جذب مربوط به نمونه های آزمایشی و نمونه کنترل

آلکالوئید کل

حدود ۲ گرم کالوس با اتانول ۹۰٪ استخراج شد. عصاره الکلی در دمای اتاق (۲۵ درجه سانتی گراد) تغلیظ شد. سپس با HCl (۳٪) اسیدی شده و فیلتر گردید. فیلتر بدست آمده با کلروفرم استخراج شد تا قسمت آلکالوئید اسیدی حذف شود. لایه آبی اسیدی با آمونیاک به محیط قلیایی تنظیم و قسمت پایه آلکالوئید آزاد شده (رسوب) با کلروفرم استخراج شد. عصاره کلروفرمی بر روی سولفات سدیم بی آب فیلتر شده و تحت فشار کاهش یافته تا زمان خشک شدن تبخیر شد، سپس برای محاسبه درصد وزنی وزن گردید (Woo et al., 1977).

محتوای کربوهیدرات

برای اندازه گیری میزان کربوهیدرات کل، ۰/۲ گرم کالوس به همراه ۱۰ میلی لیتر آب مقطر در لوله های آزمایش در بسته قرار داده شده و در حمام آب گرم در دمای ۱۰۰ درجه سانتی گراد به مدت ۱۵ دقیقه قرار داده شدند. پس از اینکه نمونه ها سرد شدند، ۱ میلی لیتر از نمونه ها را برداشته و به آن ۱ میلی لیتر فنل ۵٪ و ۵ میلی لیتر اسید سولفوریک ۹۸٪ اضافه گردید. سپس با استفاده از دستگاه اسپکتروفتومتر در طول موج ۴۸۸ نانومتر نمونه ها خوانده شدند. مقدار محتوای کربوهیدرات

در یک دقیقه نیاز می‌باشد (Fielding & Hall, 1978).

فعالیت آنزیم آسکوربات پراکسیداز

اندازه‌گیری فعالیت این آنزیم با استفاده از اسپکتروفتومتر براساس کاهش جذب در طول موج ۲۹۰ نانومتر انجام شد. ۵۰ میکرولیتر عصاره آنزیم با ۲/۸ میلی‌لیتر بافر فسفات پتاسیم ۱۰۰ میلی‌مولار (pH=۷)، آسکوربات ۵ میلی‌مولار و ۳۰۰ میکرولیتر پراکسید هیدروژن مخلوط گردید. محلول واکنش بدون عصاره آنزیمی به‌عنوان نمونه شاهد (بلانک) بود. یک واحد از فعالیت آن نشان‌دهنده میزان آنزیمی است که برای اکسید کردن یک میکرومول آسکوربات در یک دقیقه نیاز می‌باشد (Yoshimura *et al.*, 2000).

فعالیت آنزیم پلی فنل اکسیداز

تعدادی لوله آزمایش در حمام آب گرم با ۴۰ درجه سانتی‌گراد قرار داده شد. سپس به هر یک ۲/۵ میلی‌لیتر بافر فسفات پتاسیم ۱۰۰ میلی‌مولار (pH=۷) و ۲۰ میکرولیتر پیروگال (Pyrogallol) ۰/۰۲ مولار اضافه شد تا دمای لوله‌ها به ۴۰ درجه سانتی‌گراد برسد. پس از آن به هر لوله ۱۰۰ میکرولیتر عصاره آنزیمی اضافه گردید. با استفاده از اسپکتروفتومتر تغییرات جذب در طول موج ۴۲۰ نانومتر به مدت ۴ دقیقه خوانده شد. مقدار فعالیت آنزیم با استفاده از تغییرات جذب در طول موج ۴۲۰ نانومتر در دقیقه در میلی‌گرم پروتئین ثبت شد (Janovitz-Klapp *et al.*, 1990).

فعالیت آنزیم سوپراکسید دیسموتاز

۳ میلی‌لیتر محلول واکنش حاوی ۵ میکرولیتر عصاره آنزیمی، بافر فسفات پتاسیم ۱۰۰ میلی‌مولار (pH=۷)، متیونین ۱۳ میلی‌مولار، نیترو بلو تترازولیوم کلراید ۷۵ میکرومولار، اتیلن دی آمین تترا استیک اسید ۰/۱ میلی‌مولار و ریبوفلاوین ۴ میکرومولار بود. یک نمونه حاوی همه مواد به‌غیر از عصاره آنزیمی نیز به‌عنوان نمونه کنترل تهیه گردید. محلول واکنش شامل عصاره آنزیمی و

تعیین مقدار محتوای مالون دی آلدئید از ضریب خاموشی ۱۵۵ mM-1cm-1 استفاده گردید و مقادیر آن برحسب نانومول بر گرم وزن تر بیان شد (Heath & Paker, 1969).

فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانی

ابتدا استخراج عصاره آنزیمی انجام شد. برای استخراج آن، ۲۰۰ میلی‌گرم کالوس با ۴ میلی‌لیتر بافر استخراج فسفات پتاسیم ۱۰۰ میلی‌مولار با pH=7 در هاون چینی ساییده و از کاغذ صافی عبور داده شد. پس از آن با سرعت ۱۶ هزار دور در دقیقه به مدت ۱۵ دقیقه سانتریفیوژ انجام گردید. برای سنجش میزان فعالیت آنزیمی بخش رویی عصاره استفاده شد.

فعالیت آنزیم کاتالاز

۵۰ میکرولیتر عصاره آنزیم با ۲/۸ میلی‌لیتر بافر فسفات پتاسیم ۱۰۰ میلی‌مولار (pH=۷) و ۳۰۰ میکرولیتر پراکسید هیدروژن مخلوط شده و به مدت ۲ دقیقه با استفاده از اسپکتروفتومتر در طول موج ۲۴۰ نانومتر اندازه‌گیری سرعت حذف پراکسید هیدروژن انجام شد. نمونه شاهد بافر فسفات پتاسیم حاوی پراکسید هیدروژن بود. میزان فعالیت آنزیم کاتالاز با استفاده از ضریب خاموشی mM-1cm-1 ۳۹/۴ و از تقسیم فعالیت حجمی کاتالاز بر میزان پروتئین عصاره بدست آمد (Beers & Sizer, 1952).

فعالیت آنزیم گایاکول پراکسیداز

۵۰ میکرولیتر از عصاره آنزیم با ۲/۸ میلی‌لیتر بافر فسفات پتاسیم ۱۰۰ میلی‌مولار (pH=۷)، ۱۰۰ میکرولیتر گایاکول ۱۸ میلی‌مولار و ۱۰۰ میکرولیتر پراکسید هیدروژن مخلوط شد. جذب نمونه‌ها با استفاده از دستگاه اسپکتروفتومتر براساس اکسیداسیون گایاکول (Guaiacol) به مدت ۲ دقیقه در طول موج ۴۷۰ نانومتر قرائت شد. نمونه شاهد (بلانک) محلول واکنش بدون عصاره آنزیمی بود. یک واحد از فعالیت آنزیم گایاکول پراکسیداز نشان‌دهنده میزان آنزیمی است که برای اکسید کردن یک میکرومول گایاکول

سوسپانسیون سلولی روز نوزدهم؛ غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و زمان برداشت نمونه به ترتیب ۲۴، ۴۸ و ۷۲ ساعت بعد از اضافه کردن الیسیاتور؛ تیمار ۵ و ۶ شامل: اضافه کردن الیسیاتور سلولاز به سوسپانسیون سلولی روز هشتم و غلظت‌های به ترتیب ۷/۵ میکروگرم بر میلی‌لیتر و ۱۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و نیز زمان برداشت نمونه‌ها روز بیست و دوم بود. ابتدا داده‌ها و بعد خطاها از نظر نرمال بودن با نرم‌افزار Minitab نسخه ۱۸ بررسی شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SAS نسخه 9.2 انجام و مقایسه میانگین‌ها با آزمون حداقل اختلاف معنی‌دار (LSD) در سطح احتمال ۵٪ انجام شد. رسم نمودارها با اکسل نسخه ۲۰۱۳ انجام گردید.

نتایج

ریزنمونه‌های برگ و ساقه بعد از سه هفته به منظور تولید کالوس مورد استفاده قرار گرفتند (شکل ۱- a). میزان کالوس تولید شده در هر دو نوع ریزنمونه از نظر ظاهری و نیز میزان بیوماس یکسان بود (شکل ۱- b). کالوس‌های تولیدی برای کشت سوسپانسیون سلولی استفاده شدند.

نمونه کنترل زیر لامپ فلورسنت به مدت ۱۰ دقیقه قرار داده شد. بعد از آن جذب محلول‌های واکنش با استفاده از اسپکتروفوتومتر در ۵۶۰ نانومتر خوانده شد. یکی از محلول‌ها تحت تابش نور قرار داده نشده و به عنوان شاهد بود. یک واحد فعالیت آنزیم سوپراکسید دیسموتاز، میزان آنزیمی است که می‌تواند تا ۵۰٪ از احیای نوری نیترو بلو تترازولیوم کلراید (Nitro-Blue-Tetrazolium Chloride) جلوگیری کند. میزان اختلاف جذب نمونه و کنترل در ۵۶۰ نانومتر، بیانگر مهار احیای نوری نیترو بلو تترازولیوم کلراید در حضور آنزیم سوپراکسید دیسموتاز موجود در نمونه می‌باشد. براساس این اختلاف جذب، واحد آنزیمی نمونه‌ها اندازه‌گیری شده و فعالیت ویژه آنزیم برحسب واحد آنزیم در مقدار پروتئین کل (میلی‌گرم) محاسبه شد (Giannopolities & Ries, 1977).

تجزیه و تحلیل آماری

آزمایش به صورت طرح کاملاً تصادفی با سه تکرار انجام شد. تیمارها شامل تیمار ۱: شاهد (فاقد الیسیاتور سلولاز)؛ تیمار ۲، ۳ و ۴ شامل: اضافه کردن الیسیاتور سلولاز به

شکل ۱- a: گیاهچه‌های تولید شده بعد از ۳ هفته کشت بذور گیاه پنیرباد (*Withania coagulans*) در محیط ۱/۲MS و b: کالوس‌های تولید شده از ریزنمونه‌های برگ و ساقه گیاه پنیرباد در محیط MS محتوی اکسین و سیتوکنین

Figure 1. a: Seedlings produced after three weeks of *Withania coagulans* seeds cultivation in 1/2MS, and b: calli produced from *W. coagulans* leaf and stem explants in MS contained auxin and cytokinin

تجزیه واریانس شاخص رشد کالوس، آلکالوئید کل و فعالیت آنتی‌اکسیدانی
اثر تیمار الیسیاتور بر روی کلیه صفات معنی‌دار بود

جدول ۱- تجزیه واریانس تأثیر الیسیاتور سلولاز بر شاخص رشد و برخی صفات فیتوشیمیایی کالوس گیاه پنیرباد (*Withania coagulans*)

Table 1. ANOVA of cellulase elicitor effects on growth index and some phytochemical characteristics of *Withania coagulans* callus

S.O.V.	d.f.	M.S.					
		Callus growth index	Total Alkaloids	Antioxidant activity	Proline content	Carbohydrate content	Malondialdehyde content
Cellulase elicitor	5	461.6**	0.374**	175.2**	1.78**	0.216**	0.405**
Experimental error	12	39.5	0.048	7.09	0.307	0.014	0.004
C.V. (%)	-	6.06	3.69	3.64	5.48	3.72	6.45

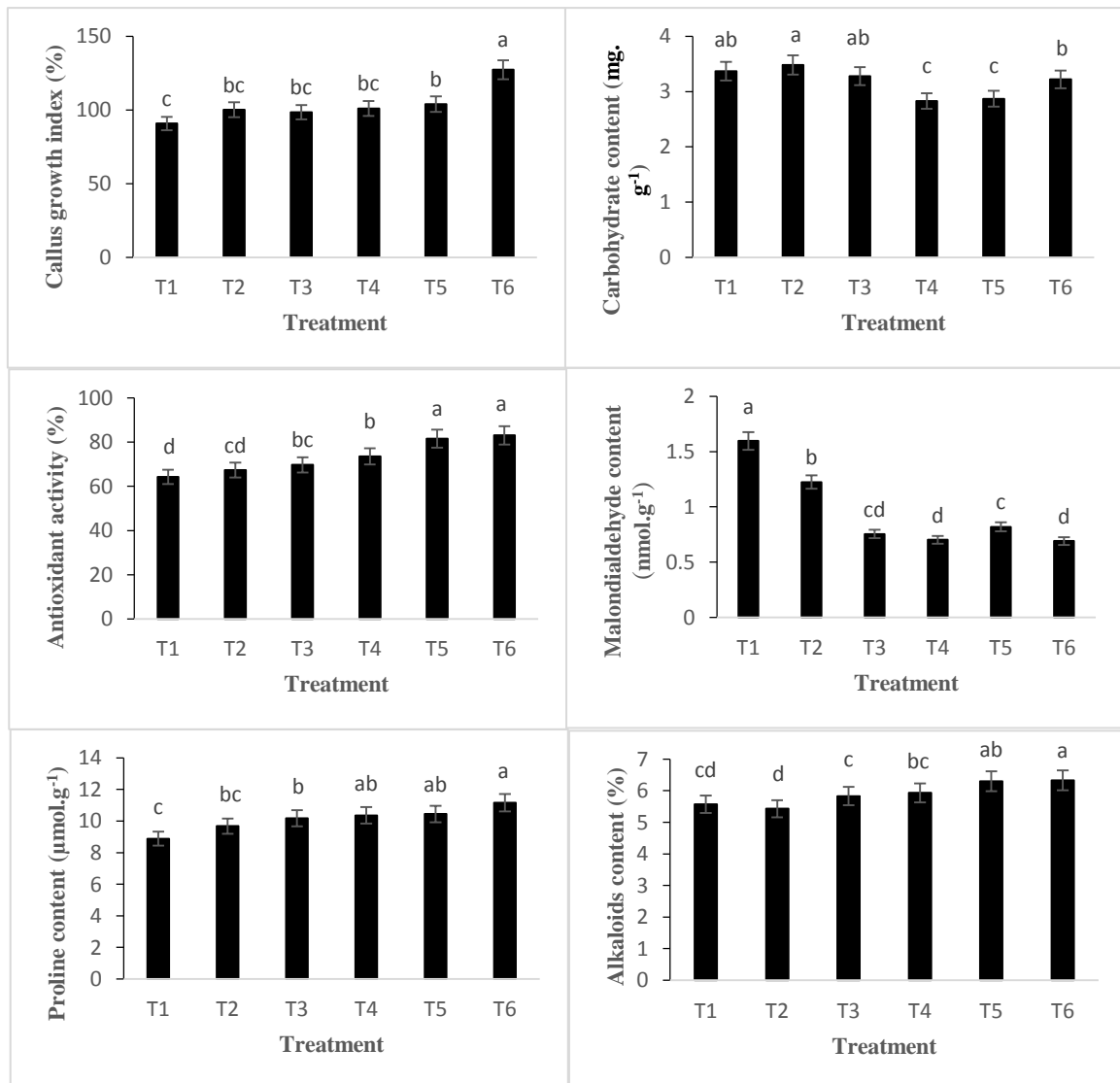
** Significant at 1% probability level.

میلی‌لیتر و ۱ روز در معرض الیسیاتور بودن) و اول (کنترل) مشاهده شد. تیمارهای سوم (با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و ۲ روز در معرض الیسیاتور بودن) و چهارم (با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و ۳ روز در معرض الیسیاتور بودن) در گروه دوم قرار گرفتند (شکل ۲- C). میزان افزایش فعالیت آنتی‌اکسیدانی در تیمارهای ششم، پنجم، چهارم، سوم و دوم به ترتیب ۲۲/۶۱، ۲۱/۱۰، ۱۲/۵۲، ۷/۷۴ و ۴/۵۶ درصد در مقایسه با نمونه شاهد بود. برای ارزیابی پراکسیداسیون لیپیدهای غشاء از مقدار محتوای مالون دی‌آلدهید (MDA) استفاده شد. در این مطالعه کمترین محتوای مالون دی‌آلدهید در تیمارهای الیسیاتور با غلظت ۱۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و دوره ۱۴ روزه قرار گرفتن در معرض الیسیاتور (تیمار ششم)، با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و دوره ۳ روز قرار گرفتن در معرض الیسیاتور (تیمار چهارم) و با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و دوره ۲ روز قرار گرفتن در معرض الیسیاتور (تیمار سوم) مشاهده شد (شکل ۲- D). به‌طور کلی در همه تیمارهای الیسیاتور افزایش محتوای پرولین مشاهده گردید. بیشترین مقادیر آن در تیمارهای ششم (با غلظت ۱۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر الیسیاتور سلولاز و مدت ۱۴ روز قرارگیری در معرض الیسیاتور)، پنجم (با غلظت ۷/۵ میکروگرم بر میلی‌لیتر الیسیاتور سلولاز و

بیشترین شاخص رشد کالوس در تیماری که غلظت الیسیاتور سلولاز ۱۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و سلول‌ها در دوره زمانی طولانی‌تری (۱۴ روز) در معرض الیسیاتور بودند (تیمار ششم)، بدست آمد. در این تیمار میزان شاخص رشد کالوس نسبت به کنترل ۲۸/۷٪ افزایش داشت که تأثیر مثبت الیسیاتور را بر روی رشد کالوس نشان داد. کمترین شاخص رشد کالوس در نمونه شاهد (تیمار اول) مشاهده شد (شکل ۲- A). بیشترین محتوای کربوهیدرات در تیمارهای دوم، اول (شاهد) و سوم (با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر الیسیاتور سلولاز و مدت ۴۸ ساعت قرارگیری در معرض الیسیاتور) به ترتیب با مقادیر ۳/۴۸، ۳/۳۷ و ۳/۲۸ میلی‌گرم بر گرم وزن تر مشاهده شد. میزان کاهش محتوای کربوهیدرات تحت تیمارهای چهارم، پنجم، ششم و سوم به ترتیب ۱۶/۰۲، ۱۴/۸۴، ۴/۱۵ و ۲/۶۷ درصد نسبت به شاهد بود (شکل ۲- B). همه تیمارهای الیسیاتور سلولاز منجر به افزایش فعالیت آنتی‌اکسیدانی سلول‌های پنیر باد در کشت سوسپانسیون سلولی شد. بیشترین فعالیت آنتی‌اکسیدانی در تیمارهای ششم (با غلظت ۱۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و ۱۴ روز در معرض الیسیاتور بودن) و پنجم الیسیاتور (با غلظت ۷/۵ میکروگرم بر میلی‌لیتر و ۱۴ روز در معرض الیسیاتور بودن) و کمترین آن در تیمارهای دوم (با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر

بیشترین مقادیر محتوای آلکالوئید کل در این تحقیق در تیمارهای ششم و پنجم به ترتیب با مقدار ۶/۳۳٪ و ۶/۳۰٪ بدست آمد. کمترین آن در تیمارهای دوم و اول به ترتیب با مقادیر ۵/۴۳٪ و ۵/۶۷٪ مشاهده شد (شکل ۲-F). مقدار افزایش آلکالوئید کل تحت تیمارهای ششم، پنجم، چهارم و سوم به ترتیب ۱۰/۴۳، ۱۰/۰۰، ۴/۳۸ و ۲/۷۴ درصد در مقایسه با نمونه شاهد بود.

مدت ۱۴ روز قرارگیری در معرض الیسیاتور و چهارم (با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر میلی لیتر الیسیاتور سلولاز و مدت ۳ روز قرارگیری در معرض الیسیاتور) بود. کمترین مقدار آن در نمونه شاهد بدست آمد. تیمارهای ششم، پنجم، چهارم، سوم و دوم به ترتیب منجر به افزایش محتوای پرولین به میزان ۲۰/۴، ۱۵/۱، ۱۴/۱، ۱۲/۷ و ۸/۳ درصد نسبت به شاهد شد (شکل ۲-E).

شکل ۲- مقایسه میانگین تأثیر الیسیاتور سلولاز بر شاخص رشد و برخی صفات فیتوشیمیایی کالوس گیاه پنیرباد

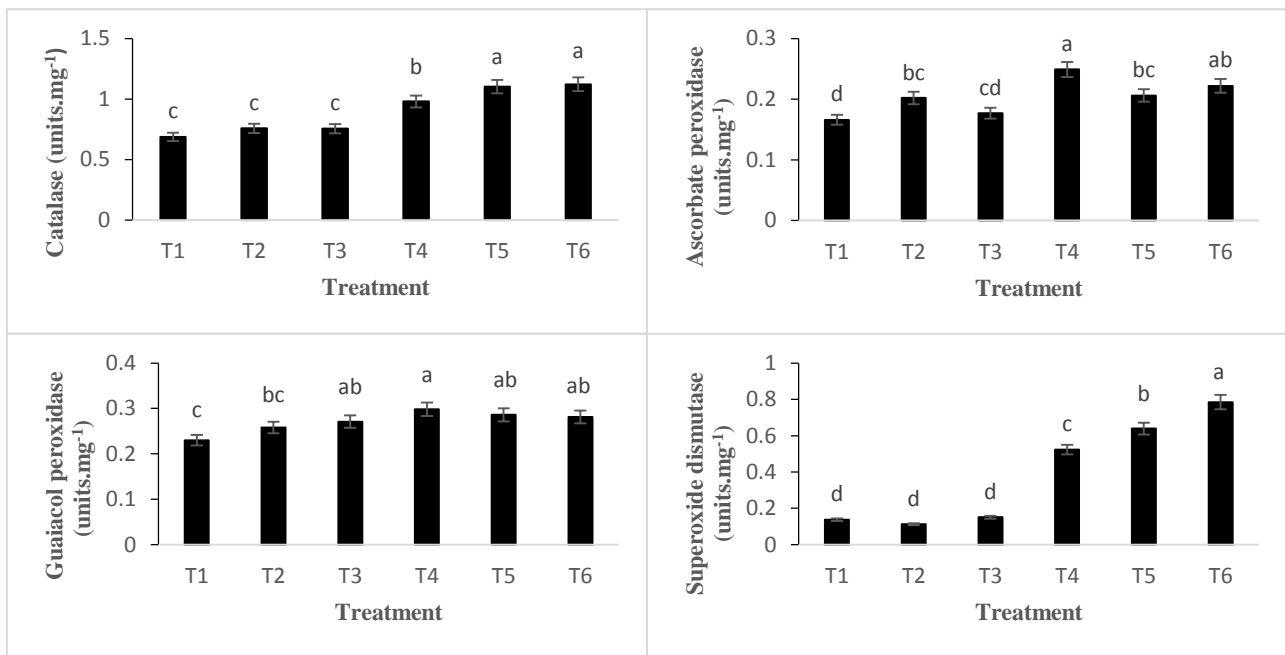
(*Withania coagulans*)

Figure 2. Means comparison of cellulase elicitor effects on growth index and some phytochemical characteristics of *Withania coagulans* callus

T1: control (without elicitor), T2: 200 $\mu\text{g.mL}^{-1}$ cellulase elicitor for 24 h, T3: 200 $\mu\text{g.mL}^{-1}$ cellulase elicitor for 48 h, T4: 200 $\mu\text{g.mL}^{-1}$ cellulase elicitor for 72 h, T5: 7.5 $\mu\text{g.mL}^{-1}$ cellulase elicitor for 14 days, and T6: 10 $\mu\text{g.mL}^{-1}$ cellulase elicitor for 14 days.

Means with common letters are in the same statistical group at 5% probability level (LSD test).

شکل ۳- مقایسه میانگین تأثیر الیسیاتور سلولاز بر آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانی کالوس گیاه پنیرباد (*Withania coagulans*)

Figure 3. Means comparison of cellulase elicitor effects on antioxidant enzymes of *Withania coagulans* calli
 T1: control (without elicitor), T2: 200 $\mu\text{g.mL}^{-1}$ cellulase elicitor for 24 h, T3: 200 $\mu\text{g.mL}^{-1}$ cellulase elicitor for 48 h, T4: 200 $\mu\text{g.mL}^{-1}$ cellulase elicitor for 72 h, T5: 7.5 $\mu\text{g.mL}^{-1}$ cellulase elicitor for 14 days, and T6: 10 $\mu\text{g.mL}^{-1}$ cellulase elicitor for 14 days.
 Means with common letters are in the same statistical group at 5% probability level (LSD test).

کشت‌های ریشه مویی و کشت‌های سوسپانسیون سلولی بوده است (Wang & Wu, 2013).

در مطالعه‌ای که غلظت‌های مختلف سالیسیلیک اسید (۰، ۵۰، ۱۰۰، ۱۵۰ و ۲۰۰ میکرومولار) و دوره‌های زمانی مختلف (۰، ۲، ۴، ۶ و ۸ ساعت) در معرض تحریک‌کننده، در گیاه پنیر باد انجام شده بود، افزایش تولید بیوماس در غلظت ۱۵۰ میکرومولار و ۴ ساعت در معرض قرارگیری مشاهده شده بود که با نتایج این تحقیق مبنی بر تولید بیوماس مطابقت دارد (Sivanandhan *et al.*, 2013b). در مطالعه Maurya و همکاران (۲۰۱۹) با غلظت‌های مختلف الیسیاتور سالیسیلیک اسید (۰، ۵۰، ۱۰۰، ۱۵۰ و ۲۰۰ میکرومولار) در گیاه پنیر باد، افزایش بیوماس کل (از ۱۲/۵٪ تا ۵۰٪) را تحت همه تیمارها گزارش کردند. آنان همچنین بیان کردند که سالیسیلیک اسید عملکردهای فیزیولوژی گیاه را برای بهبود رشد تنظیم می‌کند. در کشت سوسپانسیون سلولی نخل خرما تیمار شده با تحریک‌کننده‌های مختلف مانند عصاره مخمر، پکتین،

بحث

توسعه و استفاده از ابزارهای بیوتکنولوژیکی اخیر برای حفاظت و بهبود گونه‌های مهم گیاهان دارویی، به‌ویژه زمانی که منابع ژنتیکی به سرعت در حال از بین رفتن در محیط طبیعی هستند، ضروریست. گزارش‌های مختلف نشان داده‌اند که کشت گیاهان دارویی با ارزش، بعد جدیدی در زمینه بیوتکنولوژی گیاهی ایجاد کرده است (Supe *et al.*, 2011). اخیراً، تکنیک‌های مختلف کشت درون شیشه (in vitro) باعث حفاظت و تکثیر، افزایش تولید پایدار و سودآوری شده است و به‌طور مؤثر برای تکثیر سریع گیاهان دارویی با خصوصیات اصلاح شده از نظر خاصیت دارویی برای سلامتی انسان و افزایش تعداد ژرم‌پلاسماهای مطلوب برای به‌نژادگرهای گیاهی بهره‌برداری شده‌اند. برای بهبود تولید متابولیت‌های ثانویه در کشت‌های بافت گیاهی، راهبردهای تحریک و فرایندهای متنوعی اعمال شده است. تیمار سلول‌های گیاهی با تحریک‌کننده‌های زنده و غیرزنده، یکی از مؤثرترین روش‌ها برای افزایش تولید متابولیت ثانویه در

تحریک‌کننده ذکر کردند که باعث کاهش فعالیت آلفا-آمیلاز شده که از تخریب نشاسته جلوگیری می‌کند. همچنین Yu و همکاران (۲۰۱۹) مشاهده کردند که الیسیتور سالیسیلیک اسید به طور معنی‌داری متابولیسم گلوکز را در سلول‌های سوسپانسیون *Salvia miltiorrhiza* القاء کرد و میانگین محتوای گلوکز، فروکتوز و مانوز در سلول‌های القاء شده به طور معنی‌داری کمتر از گروه کنترل بود. آنان بیان کردند که این کاهش ممکن است ناشی از سه فاکتور باشد. اول اینکه، متابولیسم کربوهیدرات به عنوان یکی از متابولیسم‌های اساسی در گیاهان، در بسیاری از فرایندهای فیزیولوژیکی مهم مانند فتوسنتز و تنفس نقش دارد. دوم، افزایش محتوای کربوهیدرات در گیاهان بر تنظیم اسمزی سلول‌ها تأثیر می‌گذارد. به طوری که بسیاری از کربوهیدرات‌ها مواد سیگنالی برای سازگاری گیاهان با محیط هستند. در نهایت، در طی کشت سلولی سوسپانسیون، ساکارز تنها منبع انرژی و کربن برای رشد سلول است، یعنی انرژی و کربن مورد نیاز برای فعالیت‌های متابولیکی سلول‌ها مانند میتوز و رشد طبیعی آنها عمدتاً از طریق گلیکولیز فراهم می‌شود. در این تحقیق نیز کاهش محتوای کربوهیدرات‌ها در کشت‌های حاوی تحریک‌کننده ممکن است به دلیل افزایش رشد سلول‌ها در این شرایط باشد که منجر به مصرف آنها به عنوان انرژی و کربن می‌شود و مقدار آنها نسبت به کنترل کاهش می‌یابد.

تجمع اسمولیت پرولین یک واکنش سازگاری است که بقای گیاهان را در شرایط مختلف تنظیم می‌کند. پرولین همچنین به طور بالقوه در سم‌زدایی گونه‌های فعال اکسیژن (ROSs)، محافظت از غشاءهای بیولوژیکی با حفظ ظرفیت یونی و اسمزی و تثبیت پروتئین‌ها یا آنزیم‌ها نقش دارد (Maurya et al., 2019). مشابه با نتایج این تحقیق Nazar و همکاران (۲۰۱۵) گزارش کردند که تجمع پرولین به طور قابل توجهی با استفاده از تحریک‌کننده سالیسیلیک اسید در گیاه خردل افزایش یافت. آنان همچنین بیان کردند که تجمع پرولین یک شاخص تحمل به تنش است که با تثبیت ساختار پروتئین‌هایی مانند روبیسکو از ساختارهای غشایی آنزیم‌ها

سالیسیلیک اسید، کلرید کادمیوم و نترات نقره با غلظت‌های ۵۰، ۱۰۰ و ۱۵۰ میلی‌گرم بر لیتر برای هر تحریک‌کننده، با افزایش غلظت، کاهش وزن تر و خشک، بجز برای کشت سلولی تیمار شده با عصاره مخمر مشاهده شد. در میان تیمارهای مختلف، تیمار ۵۰ میلی‌گرم در لیتر سالیسیلیک اسید به عنوان تیمار امیدوارکننده‌ای برای القای افزایش وزن تر و خشک بود (Al-Khayri & Naik, 2020).

همچنین محققان در مطالعه‌ای دیگر دریافتند که غلظت تحریک‌کننده، مدت زمان در معرض قرار گرفتن با آن، شرایط کشت و مرحله رشدی سلول‌های کشت شده در فرایند استفاده از تحریک‌کننده مهم هستند (Vasconsuelo & Boland, 2007). در این مطالعه افزودن تحریک‌کننده در اوایل مرحله رشد سلول‌ها در کشت سوسپانسیون سلولی (روز هشتم) با وجود غلظت‌های پایین‌تر تحریک‌کننده (۷/۵ و ۱۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر) منجر به افزایش بیشتر رشد کالوس نسبت به اضافه کردن تحریک‌کننده در مرحله فاز نمایی رشد (روز نوزدهم؛ زمانی که رشد سلول‌ها به مرحله پیشینه می‌رسد و بعد از آن افزایش رشد و متابولیت ثانویه کاهش می‌یابد) با وجود غلظت بالای الیسیتور (۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر) شد. گزارش شده است که غلظت‌های مختلف تحریک‌کننده نقش مهمی در رشد سلول ایفاء می‌کند، اما غلظت بالاتر باعث ایجاد پاسخ حساسیت بیش از حد می‌شود که منجر به مرگ سلولی می‌گردد و از این رو سطح بهینه‌ای از تحریک‌کننده برای القای رشد مورد نیاز است (Naik & Al-Khayri, 2016). در این مطالعه نیز ممکن است غلظت بالای تحریک‌کننده (۲۰۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر)، به دلیل پاسخ حساسیت بیش از حد، منجر به کاهش رشد نسبت به غلظت‌های پایین‌تر آن (۷/۵ و ۱۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر) شده باشد.

Lahuta و همکاران (۲۰۱۷) گزارش کردند که حضور الیسیتور متیل جاسمونات سبب کاهش کربوهیدرات‌های محلول در گیاه تربیتیکاله شده که با نتایج این تحقیق مبنی بر تأثیر تحریک‌کننده سلولاز بر روی میزان کربوهیدرات مطابقت دارد. آنان علت کاهش کربوهیدرات را وجود

ژن‌های دخیل در مسیر بیوسنتزی متابولیت ثانویه را تنظیم می‌کند و باعث افزایش تولید متابولیت ثانویه، کارایی فتوسنتزی، بهبود رشد گیاه و افزایش بیوماس گیاهی در کشت بافت گیاهچه‌های پنیر باد می‌شود (Maurya et al., 2019). در این تحقیق نیز تیمارهایی که بیشترین محتوای متابولیت‌های ثانویه و فعالیت آنتی‌اکسیدانی را داشتند، شاخص رشد بهتری نیز در آنها مشاهده شد. این نتایج نشان می‌دهد که الیسیتور سلولاز ممکن است از طریق تحریک سازوکارهای دفاعی آنزیمی و غیر آنزیمی گیاه منجر به بهبود پاسخ سلول‌ها به تنش اکسیداتیو ایجاد شده از محرک قارچی سلولاز شود و رشد سلول‌ها را بهبود ببخشد.

با مطالعه تأثیر الیسیتورهای متیل جاسمونات، سالیسیلیک اسید و نیتروپروساید سدیم با غلظت‌های ۲۰۰-۵۰ میکرومولار در کشت سوسپانسیون سلولی گیاه *Scrophularia kakudensis* Franch مشاهده شده بود که کشت‌های سلولی تیمار شده با الیسیتورها شامل مقادیر بیشتری از فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانی در مقایسه با کشت‌های شاهد بوده و محرک متیل جاسمونات به‌ویژه در غلظت ۲۰۰ میکرومولار، فعالیت‌های سوپراکسید دیسموتاز، گایاکول پراکسیداز و آسکوربات پراکسیداز را به میزان زیادی در مقایسه با سایر تحریک‌کننده‌ها افزایش داده بود (Manivannan et al., 2016). Simic و همکاران (۲۰۱۴) با مطالعه تحریک‌کننده‌های پلی‌ساکارید مانند پکتین و کیتین در کشت‌های برگ و شاخه گیاه گل‌راعی (*Hypericum perforatum*) گزارش کردند که فعالیت آنزیم پراکسیداز در کشت‌های برگ و شاخه تحت تیمار پکتین در طول کل دوره پس از افزودن الیسیتور به‌طور قابل توجهی افزایش یافت، در حالی که کشت‌های تیمار شده با محرک کیتین افزایش فعالیت پراکسیداز را در روزهای ۱۴ و ۲۱ پس از اضافه کردن الیسیتور نسبت به نمونه شاهد نشان دادند. همچنین آنان بیان کردند که استفاده از هر دو عامل محرک پکتین و کیتین بیشترین افزایش فعالیت پراکسیداز را در روز ۱۴ در حدود ۲ برابر نسبت به نمونه شاهد داشتند. به‌طور کلی افزایش فعالیت پلی‌فنل اکسیداز در گیاه مرزه

محافظت می‌کند. در مطالعه دیگری افزایش محتوای پرولین تحت تیمار تحریک‌کننده سالیسیلیک اسید در گیاه پنیر باد گزارش شد (Maurya et al., 2019). البته افزایش پرولین با تیمار محرک کیتوزان در گیاه *Thymus daenensis* (Emami Bistgani et al., 2017)، گیاه *Salvia abrotanoides* (Kar.) (Attaran Dowom et al., 2022) نیز مشاهده شده است. Attaran Dowom و همکاران (۲۰۲۲) گزارش کردند که مقدار پرولین بالاتر ناشی از استفاده از کیتوزان‌ها ممکن است به دلیل کاهش اکسیداسیون پرولین به گلوتامات، افزایش گردش پروتئین یا کاهش مصرف پروتئین باشد. علاوه بر این، کیتوزان‌ها ژن‌های بیوسنتز پرولین را فعال می‌کنند که باعث تولید پرولین از گلوتامات می‌شوند.

با بررسی تأثیر تحریک‌کننده‌های مختلف بر روی فعالیت آنتی‌اکسیدانی گیاه *Nasturtium officinale* (علف چشمه) مشاهده گردید که محرک‌ها منجر به افزایش خاصیت آنتی‌اکسیدانی آنها شد و بیشترین ظرفیت آنتی‌اکسیدانی بعد از ۲۴ ساعت تیمار با الیسیتور متیل جاسمونات با غلظت ۱۰۰ میکرومولار حاصل شد (Klimek-Szczykutowicz et al., 2022) که با نتایج این تحقیق مبنی بر افزایش فعالیت آنتی‌اکسیدانی در نتیجه کاربرد محرک قارچی سلولاز مطابقت دارد. در این تحقیق تیمارهایی که حاوی آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانی بیشتر و نیز پرولین و آلکالوئید بیشتری بودند، خاصیت آنتی‌اکسیدانی بیشتری داشتند که نشان می‌دهد ظرفیت آنتی‌اکسیدانی سلول‌ها در کشت سوسپانسیون سلولی گیاه پنیر باد مربوط به محتوای متابولیت‌های این گیاه مانند پرولین و آلکالوئید کل نیز می‌باشد.

در مطالعه دیگری با بررسی غلظت‌های مختلف الیسیتور سالیسیلیک اسید (۵۰، ۱۰۰، ۱۵۰ و ۲۰۰ میکرومولار) در کشت بافت گیاهچه‌های پنیر باد (*Withania coagulans*) مشخص شد که کاربرد غلظت‌های مختلف سالیسیلیک اسید منجر به افزایش محتوای متابولیت‌های ثانویه شامل فنول، پرولین و آنتوسیانین شد. یافته‌های این مطالعه نشان داد که الیسیتورهای خارجی سالیسیلیک اسید، سطح mRNA

آنتی‌اکسیدان و پراکسیداسیون لیپیدهای غشاء) تحت تأثیر این محرک قارچی قرار گرفتند. صفات مختلف واکنش‌های متفاوتی به تیمارهای مختلف محرک نشان دادند، اما به‌طور کلی تیمار محرک قارچی با غلظت ۱۰ میکروگرم بر میلی‌لیتر و اضافه کردن محرک در روز هشتم به کشت سوسپانسیون سلولی (۱۴ روز قرارگیری در معرض الیسیاتور) اثر بهتری بر روی صفات فیزیولوژی و بیوشیمیایی و افزایش شاخص رشد کالوس داشت. بنابراین از محرک قارچی سلولاز به‌عنوان یک تحریک‌کننده افزایش رشد و خاصیت دارویی گیاه پنیر باد برای تولید تجاری آن می‌توان استفاده کرد.

سیاسگزاری

نویسندگان این مقاله از مسئولان محترم دانشگاه زابل به دلیل تهیه منابع مالی این مقاله (از گزنت به شماره UOZ-1882) تشکر و قدردانی لازم را دارند.

References

- Abdel-Azeem, A.M., Abdel-Azeem, M.A. and Khalil, W.F., 2019. Endophytic fungi as a new source of antirheumatoid metabolites: 355-384. In: Watson, R.R., Preedy, V.R. (Eds.), *Bioactive Food as Dietary Interventions for Arthritis and Related Diseases*, 2nd ed.; Academic Press: Cambridge, MA, USA 628p.
- Ahlawat, S., Saxena, P., Ali, A., Khan, Sh. and Abdin, M.Z., 2017. Comparative study of withanolide production and the related transcriptional responses of biosynthetic genes in fungi elicited cell suspension culture of *Withania somnifera* in shake flask and bioreactor. *Plant Physiology and Biochemistry*, 114: 19-28.
- Al-Khayri, J.M. and Naik, P.M., 2020. Elicitor-induced production of biomass and pharmaceutical phenolic compounds in cell suspension culture of date palm (*Phoenix dactylifera* L.). *Molecules*, 25: 4669.
- Ali, M.B., Yu, K.W., Hahn, E.J. and Paek, K.Y., 2005. Differential responses of anti-oxidant enzymes, lipoxygenase activity, ascorbate content and the production of saponins in tissue cultured root of mountain *Panax ginseng* C.A. Mayer and *Panax quinquefolium* L. in bioreactor subjected to methyl jasmonate stress. *Plant Science*, 169: 83-192.
- Ang, L.Z.P., Hashim, R., Sulaiman, S.F., Coulibaly, A.Y., Sulaiman, O., Kawamura, F. and Salleh, K.M., 2015. In vitro antioxidant and antidiabetic activities of *Gluta torquata*. *Industrial Crops and Products*, 76: 755-760.
- Attaran Dowom, S., Karimian, Z., Mostafaei Dehnavi, M. and Samiei, L., 2022. Chitosan nanoparticles improve physiological and biochemical responses of *Salvia abrotanoides* (Kar.) under drought stress. *Plant Biology*, 22: 364.
- Bates, L.S., Waldern, R.P. and Tear, I.D., 1973. Rapid determination of free proline for water stress studies. *Plant Soil*, 39: 205-207.
- Beers, G.R. and Sizer, I.W., 1952. A spectrophotometric method for measuring the breakdown of hydrogen peroxide by catalase. *Biological Chemistry*, 195(1): 133-140.
- Boller, T., 1995. Chemoperception of microbial signals in plant cells. *Annual Review in Plant Biology*, 46: 189-214.
- Bourgaud, F., Gravot, A., Milesi, S. and Gontier, E., 2001. Production of plant secondary metabolites: a historical perspective. *Plant Science*, 161: 839-851.
- Christen, A., Gibson, D. and Bland, T., 1991.

تحت الیسیاتور (*Satureja khuzistanica* Jamzad) سالیسیلیک اسید (Sadeghian et al., 2013) و در گیاه مریم‌گلی (*Salvia abrotanoides* (Kar.) تحت الیسیاتور کیتوزان (Attaran Dowom et al., 2022) مشابه با نتایج این تحقیق مشاهده شده است.

به‌عنوان نتیجه‌گیری کلی می‌توان گفت که نتایج بررسی گیاه پنیر باد تحت شش تیمار محرک قارچی سلولاز (۱: کنترل، ۲: الیسیاتور با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر لیتر و ۲۴ ساعت قرارگیری در معرض الیسیاتور، ۳: الیسیاتور با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر لیتر و ۴۸ ساعت قرارگیری در معرض الیسیاتور، ۴: الیسیاتور با غلظت ۲۰۰ میکروگرم بر لیتر و ۷۲ ساعت قرارگیری در معرض الیسیاتور، ۵: الیسیاتور با غلظت ۷/۵ میکروگرم بر لیتر و ۱۴ روز قرارگیری در معرض الیسیاتور و ۶: الیسیاتور با غلظت ۱۰ میکروگرم بر لیتر و ۱۴ روز قرارگیری در معرض الیسیاتور) در کشت سوسپانسیون سلولی نشان داد که همه صفات فیزیولوژی (محتوای پرولین و کربوهیدرات، فعالیت آنزیم‌های

- Production of Taxol or Taxol-Like Compounds in cell Culture. US Patent 5019504A, 28 May.
- Emami Bistgani, Z., Siadat, S.A., Bakhshandeh, A., Gasemi Pirbalouti, A. and Hashemi, M., 2017. Interactive effects of drought stress and chitosan application on physiological characteristics and essential oil yield of *Thymus daenensis* Celak. The crop Journal, 5: 407-415
  - Fielding, J.L. and Hall. J., 1978. A biochemical and cytochemical Study of peroxidase activity in root pea. Journal of Experimental Botany, 29: 98-989.
  - Ghorbani Ghoochani, H., 2014. An Introduction to Medicinal, Aromatic, and Spice Plants. Shahroud University of Technology Press, 512p.
  - Giannopolities, C.N. and Ries, S.K., 1977. Superoxide dismutase. I. Occurrence in higher plants. Plant Physiology, 59: 309-314.
  - Heath, R.L. and Paker, L., 1969. Photoperoxidation in isolated chloroplast I kinetics and stoichiometry of fatty acid peroxidation. Archives of Biophysics, 125: 189-198.
  - Jain, R., Sumita, K. and Kothari, L., 2012. Phytochemistry, pharmacology, and biotechnology of *Withania somnifera* (L.) Dunal. Grown in Sri Lanka. Pakistan Journal of Biological Science, 16: 141-144.
  - Janovitz-Klapp, A.H., Richard, F.C., Goupy, P.M. and Nicolas, J.J., 1990. Inhibition studies on apple polyphenol oxidase. Journal of Agricultural Food Chemistry, 38: 926-931.
  - Kaul, S., Ahmed, M., Sharma, T. and Dhar, M.K., 2014. Unlocking the myriad benefits of endophytes: An overview. 41-57, In: Kharwar, R.N., Upadhyay, R., Dubey, N. and Raghuvanshi, R. (Eds.), Microbial Diversity and Biotechnology in Food Security; Springer, Berlin/Heidelberg, Germany, 610p.
  - Klimek-Szczykutowicz, M., Dziurka, M., Blažević, I., Đulović, A., Apola, A., Ekiert, H and Szopa, A., 2022. Impacts of elicitors on metabolite production and on antioxidant potential and tyrosinase inhibition in watercress microshoot cultures. Applied Microbiology Biotechnology, 106(2): 619-633.
  - Lahuta, L.B., Zalewski, K., Glowacka, K., Nikiewicz, B. and Amarowicz, R., 2017. Effect of methyl jasmonate on carbohydrate composition, α -amylase activity and growth of triticale (*Triticosecale wittmack*) seedlings. Journal of Agricultural Science and technology, 19: 1127-1137.
  - Manivannan, A., Soundararajan, P., Park, Y.G. and Jeong, B.R., 2016. Chemical elicitor-induced modulation of antioxidant metabolism and enhancement of secondary metabolite accumulation in cell suspension cultures of *Scrophularia kakudensis* Franch. International Journal of Molecular Science, 17(399): 1-13.
  - Marero, L.M., Jin, J.H., Shin, J.H., Lee, H.J., Chung, I.S. and Lee, H.J., 1997. Effect of fungal elicitation on indirubin production from a suspension culture of *Polygonum tinctorium*. Enzym Microbiology Technology, 21: 97-101.
  - Maurya, B., Rai, K.K., Pandey, N., Sharma, L., Goswami, N.K. and Rai, S.P., 2019. Influence of salicylic acid elicitation on secondary metabolites and biomass production in-vitro cultured *Withania coagulans* (L.) Dunal. Plant Archives, 19(1): 1308-1316.
  - Mirjalili, M.H., Fakhr-Tabatabaei, S.M., Bonfill, M., Alizadeh, H., Cusido, R.M., ghassempour, A.R. and Palazon, J., 2009. Morphology and withanolide production of *Withania coagulans* hairy root cultures. England Life Science, 9(3): 197-204.
  - Nafie, E., Hathout, T. and Al Mokadem, A.Sh., 2011. Jasmonic acid elicits oxidative defense and detoxification systems in *Cucumis melo* L. cells. Brazilian Society of Plant Physiology, 23(2): 161-174.
  - Namdeo, A., Patil, S. and Fulzele, D.P., 2002. Influence of fungal elicitors on production of ajmalicine by cell cultures of *Catharanthus roseus*. Biotechnology Progress, 18: 159-162.
  - Naik, P.M. and Al-Khayri, J.M., 2016. Abiotic and biotic elicitors-role in secondary metabolites production through in vitro culture of medicinal plants. 247-277. In: Schenker, A.K. and Shankar, C. (Eds.), Abiotic and Biotic Stress in Plants-Recent advances and future perspectives, IntechOpen, Rijeka, Croatia, 768p.
  - Nazar, R., Umar, S., Khan, N.A. and Sareer, O., 2015. Salicylic acid supplementation improves photosynthesis and growth in mustard through changes accumulation and ethylene formation under drought stress. Sought African Journal of botany, 98: 84-94.
  - Rao, S.R. and Ravishankar, G.A., 2002. Plant cell cultures: chemical factories of secondary metabolites. Biotechnology Advances, 20: 101-153.
  - Sadeghian, F., Hadian, J., Hadavi, M., Mohamadi, A., Ghorbanpour, M. and Ghafarzadegan, R., 2013. Effect of exogenous salicylic acid application on growth, metabolic activities and essential oil composition of *Satureja khuzistanica* Jamzad. Journal of Medicinal Plants, 12: 70-82.
  - Sheligl, H.Q., 1986. Die verwertung orgngischer souren durch chlorella lincht. Planta Journal, 47-51.

- Simic, S.G., Tusevski, O., Maury, S., Delaunay, A., Joseph, C. and Hagege, D., 2014. Effects of polysaccharide elisitors on secondary metabolite production and antioxidant response in *Hypericum perforatum* L. shoot cultures. The Sientific World Journal, ID 609649: 1-10.
- Srivastava, M., Singh, G., Sharma, S., Shukla, S. and Misra, P., 2019. Elicitation enhanced the yield of glycyrrhizin and antioxidant activities in hairy Root cultures of *Glycyrrhiza glabra* L. Journal of Plant Growth Regulation, 38: 373-384.
- Sivanandhan, G., Arun, M., Mayavan, S., Rajesh, M., Mariashibu, T.S., Manickavasagam, M., Selvaraj, N. and Ganapathi, 2012. Chitosan enhances withanolides production in adventitious root cultures of *Withnia somnifera* (L.) Dunal. Industrial Crops and Products, 37: 124-129.
- Sivanandhan, G., Kapil Dev, G., Jeyaraj, M., Rajesh, M., Muthuselvam, M., Selvaraj, N., Manickavasagam, M. and Ganapathi, A., 2013a. A promising approach on biomass accumulation and withanolides production in cell suspension culture of *Withania somnifera* (L.) Dunal. Protoplasma, 250(4): 885-898.
- Sivanandhan, G., Dev, G.K., Jeyaraj, M., Rajesh, M., Arjunan, A., Muthuselvam, M. Manickavasagam, M. Selvaraj, N. and Canapathi, A., 2013b. Increased production of withanolide A, withanone, and withaferin A in hairy root cultures of *Withnia somnifera* (L.) Dunal elicited with methyl jasmonate and salicylic acid. Plant Cell, Tissue and Organ Culture, 114: 121-129.
- Strobel, G.A., Stierle, A. and van Kuijk, F.J.G.M., 1992. Factors influencing the in vitro production of radiolabeled taxol by Pacific yew, *Taxus brevifolia*. Plant Science, 84(1): 65-74.
- Supe, U., Dhote, F. and Royman, M.G., 2011. A review on micro propagation of *Withania somnifera* a medicinal plant. Journal of Agricultural Technology, 7: 1475-1483.
- Valizadeh, J. and Valizadeh, M., 2011. Development of efficient micropropagation protocol for *Withania coagulans* (Stocks) Dunal. African Journal of Biotechnology, 10(39): 7611-7616.
- Vasconsuelo, A. and Boland, R., 2007. Molecular aspects of the early stages of elicitation of secondary metabolites in plants. Plant Science, 172: 861-875.
- Verma, A., Ahlawat, S., Kumar Jha, A. and Abdin, M.Z., 2017. Optimization of physiochemical parameters for the production of withaferin A employing cell suspension culture of *Withania somnifera*: A review. Journal of Pharmacy Research, 11(4): 267-271.
- Wang, J.W. and Wu, J.Y., 2013. Effective elicitors and process strategies for enhancement of secondary metabolite production in hairy root cultures. Advances in Biochnology Engineering/Biotechnology, 134: 55-89.
- Woo, W.S., Chi, H.J., Yun, S. and Hye, S., 1977. Alkaloid screening of some Saudi Arabian plants. Saengya Khakhoe Chi (Hanguk Saengya Khakhoe), 8: 109-113.
- Yoshimura, K., Yabute, Y., Ishikawa, T. and Shigeoka, S., 2000. Expression of spinach ascorbate peroxidase isoenzymes in response to oxidative stresses. Plant Physiology, 123: 223-233.
- Yu, Y., Wang, T., Wu, Y., Zhou, Y., Jiang, Y. and Zhang, L., 2019. Effect of elicitors on the metabolites in the suspension cell culture of *Salvia miltiorrhiza* Bunge. Physiology and Molecular Biology of Plants, 25: 229-242.
- Zahedzadeh, F., Mahna, N., kakavand, F., Zare Nahandi, F and panahandeh, G., 2013. Effect of carbohydrate concentration and source on in vitro production of anthocyanin in apple. Journal of Agriculture of Biotechnology, 5(4): 37-48.